

Albertus Magnus, Philosophia realis, sv. I, priredio i preveo Tomo Vereš, »Demetra«, Zagreb, 1994.

U posljednjih nekoliko godina izdavač »Demetra« iz Zagreba odlučio se da, uz djela nekolicine domaćih filozofskih autora, izda prijevode onih europskih mislilaca čija djela dosad gotovo da nisu bila dostupna domaćoj filozofskoj publici, a itekako su značajna za povijest europske filozofske misli. Tako je taj izdavač izdao dosad dvojezično izdanje Descartesovih *Meditationes (de prima philosophia)*, Schellingovu *Minhensku propedeutiku*, Akvinčeva *Opuscula philosophica*, a u 1994. izdana je i knjiga *Philosophia realis (svezak prvi)* u kojoj su pored opširnog uvodnog dijela što donosi najznačajnije podatke o životu i djelu »doctora universalis«, tj. Alberta Velikog objavljena (i opet dvojezično) i neka autentična djela Alberta Velikog.

Albert Veliki (1206–1280; pravo ime bilo mu je Albert od Bollstaedta) gotovo da je poznatiji u povijesti filozofije kao učitelj Tome Akvinskog (što je bio tek sedam godina) negoli kao originalni filozofski i teološki pisac, što donekle začuđuje s obzirom na činjenicu da je Albert jedan od najplodnijih i moglo bi se reći najsvestranijih filozofskih pisaca uopće (zbog čega je uostalom i dobio naslov »univerzalnog doktora«, »doctor universalis«). Premda se u pogledu broja autentičnih djela što su iza njega ostala povjesničari filozofije razilaze u stavovima (tako Franjo Šanc govori o 138 tiskanih djela, a Tomo Vereš, koji je priredio ovo izdanje i preveo Albertove tekstove, govori o 74 autentična djela, od kojih su 43 filozofskog značaja a 31 teološkog), činjenica je da je iza njega ostao popriličan broj što tiskanih što rukopisnih djela u kojima dodiruje gotovo sva tada poznata područja znanja. Ta se djela obično svrstavaju prema obrađenoj problematici u deset skupina. Tako u djela logičkog značaja, u metafizička djela, djela prirodne filozofije, moralne filozofije, djela dogmatske i moralne teologije, djela iz prirodnih znanosti itd. (Tomo Vereš ih razvrstava u tri temeljne tematske cjeline/skupine: u prirodnoznanstvenu, filozofsku i teološku.)

Za Alberta Velikog ističe se uglavnom kako je zaslužan za uvođenje aristotelovskog pravca u skolastičku filozofiju. Poznato je isto tako da je prokomentirao gotovo cijelu Aristotelovu filozofiju, iskazujući naročit interes za područje prirodne filozofije i znanosti, pa su ga smatrali i »najvećim prirodoslovcem srednjeg vijeka«. Pri tom je značajno naglasiti specifičnost njegove metode istraživanja prirodnih pojava što dolazi do izražaja upravo s obzirom na okolnosti u kojima Albert djeluje i na tada uvriježene metode. On se, naime, ne oslanja samo na tekstove autoriteta već samostalno istražuje, promatra i samostalno donosi zaključke o pojavama o čemu najrječitije svjedoče i prijevodi njegovih djela objavljeni u ovoj knjizi. Tako u raspravici *O alkemiji* ističe »osobno sam vidio« (ipse vidi), »osobno

sam iznašao« (ipse inveni), »iskušao sam« (expertus sum) itd. I ta, u istraživanju prirodnih fenomena od njega usvojena metoda (što se običava označavati kao »experimentum et ratio«), upućuje na otvorenost njegova duha, iz koje se tek može shvatiti i njegov interes za magiju na primjer (scientia magica), u kojoj čovjek pokušava dodirnuti skrovitost Božjeg djela, koja ostaje nedosežna ljudskoj racionalnoj spoznaji (zbog toga je bio držan za »magnus in magia«, što mu je donijelo i glas »velikog čarobnjaka«). No, to zalaženje u »rubna« područja-umijeća poput magije i alkemije, bavljenje kojima je u njegovo vrijeme izazivalo u najmanju ruku sumnjičavost, osim o »otvorenosti« njegova duha svjedoči i o primarnom motivu svih njegovih teorijskih razmatranja i praktičnih istraživanja – to je iznalaženje istine svijeta što nas okružuje, što je po njemu posve u skladu s nastojanjem oko spoznaje Boga, budući da se Bog očituje u svemu što je stvorio ostavljajući u svijetu svoje tragove (vestigia).

Bez obzira na svu njegovu svestranost i činjenicu što je već za života bio veliki autoritet upravo zahvaljujući svojoj ogromnoj erudiciji, Albertovo značenje za daljnji razvoj filozofije dugo, čini se, nije bilo (a možda još uvijek nije) dostatno i ispravno vrednovano. A novija istraživanja pokazuju da njegov utjecaj napose na neke struje, i to posebice njemačke filozofije nije bio nimalo beznačajan. Tako je neosporno njegovo veliko značenje za razvoj njemačke mistike. Posebice su u tom smislu važni njegovi komentari djela Pseudo-Dionizija Areopagite. Za generacije što su mu neposredno slijedile (a to se onda odnosi i na Tomu) važne su njegove interpretacije Aristotelove filozofije koje odstupaju od averoističke interpretacije (napose u pogledu jedinstva uma, o čemu piše i spis uperen protiv averoističkog stava čiji je naslov *Libellus de unitate intellectus contra Averroistas*). Bez obzira na sve to Albert nikad nije postigao slavu svoga učenika Tome. Možda je upravo veličina učenika zasjenila značenje učitelja, a možda je tome doprinijela i činjenica što, bez obzira na to što njegovo ukupno djelo predstavlja sintezu gotovo sviju znanja, što predstavlja svojevrsnu enciklopediju i bez obzira na to što u interpretiranju Aristotelovih djela na koja se uglavnom oslanjao nije slijepo slijedio Filozofa, već je u komentiranju bio samostalan (dakle nije bio »compiler« već »auctor«), ipak nije iznio nekih vlastitih originalnih stavova u filozofiji (zapravo Albert nije napisao nijedno samostalno značajnije filozofsko djelo). Na teologijskom planu djelo mu se opet ni izdaleka ne odlikuje onom sustavnošću što je karakteristična za Tomina djela. Ono najznačajnije što je polučio na polju filozofije (napose s obzirom na duhovnopovijesni sklop u kojem djeluje) jest možda upravo njegovo nastojanje oko razgraničenja područja filozofije i teologije, na čemu insistira polazeći od principa da »svaka disciplina imade svoju metodu«.

Sve ove momente iznosi autor ovog izdanja, Tomo Vereš u prvome dijelu teksta (A. *Život i djelo Alberta Velikog*) pokušavajući odgovoriti na pitanje što ga postavlja na samom početku: Zašto je Albert zapravo bio Veliki... (a činjenica je, što je naglašava Vereš, da je »Velikim« bio nazivan već od svojih suvremenika). Autor knjige odgovor nalazi prije svega u »širini njegova duha«, u činjenici da gotovo i nije bilo područja znanja kojim se nije bavio. Drugi značajan moment vidi autor u činjenici da je Albert, želeći upoznati Zapad s Aristotelovom filozofijom, napose njegovom *philosophia realis*, prokomentirao gotovo sva Aristotelova djela, po čemu bi ga se moglo smatrati uistinu autentičnim predstavnikom aristotelizma. (Međutim, već i Albert u 13. stoljeću očito svjedoči o procesu transformacije Aristotelove filozofije u okviru »aristotelizma« i neprestanoj prisutnosti elemenata neoplatoničke filozofije u njenoj interpretaciji /što nije samo posljedica utjecaja arapskih filozofa/,

a što najbolje dolazi do izražaja u njegovim komentarima djela Pseudo-Dionizija Areopagite).

Prvi dio knjige *Philosophia realis* (*Život i djelo Alberta Velikog*) sastoji se od tri zasebne cjeline, od kojih se prva odnosi na život, druga na djelo, a treća na problem prisutnosti Alberta Velikog u Hrvata.

Valja istaknuti kako u prvom poglavlju prvoga dijela knjige autor najsazetije izlaže bitne značajke Albertovih djela, dijeleći ih u tri glavna područja: područje prirodne znanosti, filozofije i teologije. Pritom Vereš napominje kako se pojam prirodne znanosti u Alberta razlikuje od današnjeg pojma jer obuhvaća i filozofiju prirode i pojedine prirodne znanosti.

Napose značajno poglavlje prvog dijela knjige odnosi se na prisutnost i utjecaj Alberta Velikog u Hrvata, koje autor započinje konstatacijom o našem neznanju na tom području »jer istraživanja o Albertovoj prisutnosti u nas nisu još ni u povojima«. U tom poglavlju autor iznosi podatke o prisustvu Albertovih autografa, rukopisa, inkunabula te najpoznatijih izdanja Albertovih tiskanih djela u hrvatskim bibliotekama.

Sljedi proradba Albertova utjecaja na hrvatske pisce, gdje prema Tomi Verešu valja tek »poduzeti temeljita istraživanja«, kako u pogledu analize djela onih pisaca koji su gotovo suvremenici Albertovi (na primjer Augustin Kažotić ili Ivan Stojković) tako i u pogledu analize djela kasnijih pisaca. Autor pri tom upozorava na rezultate dosadašnjih brojnih istraživanja i interpretacija djela domaćih filozofskih autora objavljene u domaćoj periodici, iz kojih se daje naslutiti utjecaj Alberta Velikoga na znamenite hrvatske mislioce, no što svakako tek upućuje na neophodnost produbljenijih analiza njihovih djela s tog aspekta.

Donosi se zatim pregled Albertovih tekstova prevedenih na hrvatski. Prvi prijevod jednog autentičnog Albertova djela na hrvatski, prema autoru, potječe iz 1756. Radi se pri tom o prijevodima uglavnom djela teološkog značaja. Ovu konstataciju koristi autor ujedno kao povod za opravdanje-obrazloženje izbora u ovom izdanju prevedenih i objavljenih Albertovih tekstova. Pod *philosophia realis* (u koju su ubrajali Aristotelova djela što se odnose na matematiku, fiziku i metafiziku) objavljeni su tako prijevodi spisa *De XV problematibus* (*O petnaest problema*), koji prema riječima prevodioca Tome Vereša »omogućuje najpotpuniji uvid u neke temeljne filozofske probleme o kojima se žestoko raspravljalo sredinom XIII. stoljeća« (u spisu Albert pobija neke filozofijsko-teologijske teze što su ih branili profesori Filozofskog fakulteta u Parizu, uglavnom sljedbenici averoističkog smjera), kao što je teza o jedinstvu uma, o smrtnosti ljudske duše, o vječnosti svijeta itd.), zatim tri ulomka o alkemiji te neke kraće tekstove o kozmografiji i geografiji, koji su »presudno utjecali na Kolumbovo otkriće Amerike«.

Svakako najznačajniji ili barem najinformativniji dio, što se nalazi na kraju drugog dijela knjige (*Autentična djela Alberta Velikoga*), jest *Bibliografija* koja sadrži popis radova o Albertu i to a) na hrvatskom jeziku i b) na stranim jezicima (1/ Bibliografije, 2/ Životopisi, 3/ Opći uvodi, 4/ Prirodne znanosti, 5/ Filozofija, 6/ Teologija, 7/ Povijesno-doktrinarni odnosi i 8/ Zbornici objavljeni u povodu 700. obljetnice smrti).

Iz te se bibliografije, napose one pod 1) (na hrvatskom jeziku), dadu izvući značajni zaključci u svezi s Albertovim prisustvom u Hrvata (napose u novije doba). Činjenica je da je dosad izdana tek jedna knjiga o Albertu Velikom (Hijacint Bošković, *Albert Veliki*, Zagreb, 1932). Ostalo su uglavnom članci objavljeni u domaćoj, i to uglavnom teološkoj periodici. Osim nekih kraćih prikaza u povijestima filozofije ili enciklopedijama i leksi-

konima gotovo da i nema opsežnijih filozofijskih prikaza djela Alberta Velikog u nas. Utoliko se opravdanijim čini onda i ovo izdanje Albertovih djela s opsežnim uvodom koji informira o jednom, u povijesti filozofije nezaobilaznom misliocu, čija je poznatost i prisutnost u nas u očitoj disproporciji s njegovim značenjem i zaslugama za razvoj europske filozofije. Nadasve je značajno što i sam autor kao jedan od temeljnih motiva svoga rada (koji uz prijevode kraćih Albertovih tekstova donosi i neke dokumente što se odnose na Albertov životopis) navodi želju da njime potakne na daljnja istraživanja Albertova djela u nas. Bez obzira na to što je Albert kao teolog bio obrađen u znatno većoj mjeri negoli kao filozof, ipak se čini da ni na tom polju stupanj obrađenosti ne odgovara njegovu stvarnom značenju. A Tomo Vereš u svojoj ocjeni značaja i značenja Alberta Velikog posebno upozorava na činjenicu da je, bez obzira na to što je Albert (u tom pogledu posve moderno nastrojen) insistirao na upućenosti znanstvene teologije, koja teži za spoznajom Boga, na filozofiju i prirodnu znanost, on ipak primarno teolog. Pritom valja upozoriti na njegovu donekle specifičnu koncepciju teologije kojom on na neki način anticipira renesansnu koncepciju. On nju, naime, ne poistovjećuje isključivo s kršćanskom teologijom već je poimlje u širem smislu kao teologiju »usađenu u narav čovjekovu«. Po njemu, zapravo, čitav svijet jest »govor o Bogu«, »pripovijedanje Boga«, dakle teo-logija. U svemu što jest, u svakom stvorenju prepoznaje on tragove Boga (vestigia Dei) i u svemu se, po njemu, otkriva Bog kao »dobro nad dobrima«.

Što se pak tiče prijevoda Albertovih autentičnih djela objavljenih u ovom izdanju, može se ponajprije konstatirati kako je dragocjeno što je paralelno objavljen i latinski tekst zbog mogućnosti usporedbe i procjene adekvatnosti ponuđenih rješenja. Autor prijevoda donosi, naime, u svom vrlo dobrom prijevodu i neka, za određene standardne filozofijske pojmove u nas neuobičajena rješenja (na primjer »oblikovnica« za »forma« itd.), koja detaljno obrazlaže u bilješkama.

U svakom slučaju ovo dragocjeno izdanje djela Alberta Velikog treba shvatiti onako kako ga shvaća i autor, tj. kao izazov za nova istraživanja Albertova djela, njihove recepcije u Hrvata te kao poziv na prevođenje preostalih njegovih djela. A Albert, taj skromni dominikanski propovjednik, utemeljitelj (sve)učilišta u Kölnu i sam sveučilišni profesor, koji je posvud i svagda »naviještao poruku mira i spasenja« i koji je u svakom pogledu bio Veliki, uistinu to zaslužuje.

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

Toma Akvinski, Opuscula philosophica, sv. I, priredio i preveo Augustin Pavlović, O.P., »Demetra«, Zagreb, 1995.

U Filozofskoj biblioteci Demetra pod naslovom *Opuscula philosophica*, sv. I objavljene su u dvojezičnom izdanju (hrvatski i latinski) tri manje rasprave Tome Akvinskog: »O jednosti uma«, »O odijeljenim bivstvima« i »O gibanju srca« – što će svakako doprinijeti boljem filozofskom i filološkom poznavanju misli Tome Akvinskog u nas.